

vijih pojava na ekonomskom i političkom planu. Međutim ni ideološki ta zajednica nije neutralna, iako je zasad ideologija još marginalna. Budućnost Evrope i treba sagledati u nekoj vrsti evropske federacije čije oblike će ta budućnost sama definirati. No evropske komunističke partije u skladu s njihovim dogmatizmom odnosile su se dogmatski prema toj evropskoj tvorevini, a taj ih dogmatski odnos tek posljednjih godina pomalo počinje napuštati, barem u dijelu komunističkih teoretičara. O svemu tome govori nam Rade Kalanj, te o nizu drugih problema radnika i radničkog pokreta danas na Zapadu, o evrokomunizmu, njegovoj stanovitoj aktualnosti usprkos tome što su nazovikomunističke zemlje do kraja kompromitirale socijalizam u svijetu. Treba podsjetiti samo na događaje Vijetnam — Kampučija, SSSR — Čehoslovačka, SSSR — Afganistan, Kina — Vijetnam, i dr. a da se ne spominju unutarnji odnosi i zbivanja u socijalističkim zemljama. Sve je to i previše šokantno, kaže Rade Kalanj, i za »najtrezvenije pobornike socijalističke ideje koji znaju da nema idealnih stanja, da je prijelazna epoha konfliktna epoha i da ideološke proturječnosti socijalizma imaju svoju i te kako opipljivu ekonomsku i političku anatomiju« (str. 138).

O revolucionarnom subjektu danas u kapitalističkim zemljama mnogo se govorilo i pisalo pa i oba su ova autora o tome već pisala u više navrata. No, sudbina i karakter ljudskog rada u eri velikih tehnoloških promjena razvijena industrijskog svijeta ostaje i dalje, kako kaže R. Kalanj, jedno od naj-složenijih i ujedno najizazovnijih područja suvremene marksističke političke i sociološke analize (str. 163). Rade Kalanj osvrće se na teoriju Haarya Bravermana, američkog rano preminulog marksističkog teoretičara, čije se analize nadovezuju na Barana i Sweezyja.

Knjiga završava razgovorom Vjekoslava Mikecina i Rade Kalanja s Henrijem Lefebvreom, jednim od prvih neortodoksnih marksista u Francuskoj a koji je mnogo utjecao na razbijanje staljinskog dogmatizma u nas. Po Lefebvreu u praksu se utemeljila ne Marxova misao nego Lassalleova misao jer Lassalle je bio pobornik državnog socijalizma a ne Marx. Marksizam je uvijek bio u krizi i uvijek je imao protivnike odnosno različite tumače, raznomišljenike, pa to ima i danas. No, važno je da on ostane otvorena misao u svim svojim postavkama, da bude kritika postojećeg i kritička samorefleksija. Samo tako je moguć razvoj marksizma, njegove teorije i njegove prakse.

Zlata Knezović

STJEPAN BLAŽEKOVIĆ, *Bjelovar*, Bjelovar 1985, 387 str.

Izrada kompletne povijesti nekog grada vrlo je velik i složen zadatak s kojim se usuduje suočiti mali broj autora. Takav je autor Stjepan Blažeković, kojemu je SIŽ za kulturu Bjelovara izdao 1985. monografiju »Bjelovar« na 297 stranica osnovnog teksta i 90 stranica priloga.

Knjiga je podijeljena na niz poglavlja. Iako formalno ne postoji uobičajena podjela na razdoblja povijesti do 1914, odnosno 1918, 1918. do 1941, 1941.

do 1945. i razdoblje socijalističke izgradnje poslije toga, kronološki slijed ekonomskih, stranačko-političkih zbivanja, kulturnih, sportskih i komunalnih ustanova izlagan je tako da nema preklapanja i da faktički ta podjela postoji.

Velika raznovrsnost zbivanja u okviru poglavlja izraz je bogate povijesti Bjelovara, koji se počeo izgrađivati 1756. kao vojni centar bilogorsko-podravске regije, te su krajišnici s tog područja ostavili trag u vojnoj povijesti Austro-Ugarske. Poslije dovršenja procesa razvojačjenja Vojne krajine (1873—1881), a osobito nakon izgradnje pruge Bjelovar—Križevci 1894. i Bjelovar—Kloštar 1900, bjelovarsko se područje ubrzano uklapa u kapitalističke privredne tokove, pri čemu uglavnom niču industrije koncentrirane na eksploataciji prirodnih bogatstava bjelovarskog kraja. S obzirom na nosioce kapitala, možda je trebalo nešto više pažnje posvetiti Đurđevačkoj i Križevačkoj imovnoj općini, koje su imale sjedište u Bjelovaru, a bile su vlasnice golemih šumskih površina, čijom su se eksploatacijom dobivali kapitali koji su omogućili izmjenu načina života na širem bjelovarskom području o kojem autor i piše, budući da su utjecale i na administrativnu mrežu ustanova raznih vrsta.

Međuratno razdoblje svojom gustom zbivanjima onemogućava autoru da se upusti u dubinu pojedinih problema, pa na mnogim mjestima monografija ima oblik kronike. Tek tu i tamo, gdje postoje predradovi, kao što je npr. monografija Stanislave Koprivice-Oštrić Tito u Bjelovaru (Bjelovar 1978) i neki drugi radovi, Blažeković produbljuje tematiku i, gradeći na dopunskim izvorima i izjavama, proširuje naša saznanja.

Što se više bližimo našem vremenu, to obrada problematike postaje detaljnija. Od 33 stranice za period do 1918, 46 stranica za međunarodni period, period od 1941. do 1945. obrađen je na 99 stranica, a poslijeratni period čak na 110 stranica. Težište je ratnog perioda na partijskoj povijesti i razvoju NOP-a, i ta su izlaganja pregledali dr Josip Hrnčević i Ivan Božičević, nadopunivši ih vlastitim saznanjima. Velika pažnja u monografiji posvećena je terorizmu neprijatelja. Bujanje NOP-a i njegovih organizacija utječe na proširivanje tema, i ratni period završava opisom oslobođenja i priprema za preuzimanje vlasti i privrede nakon oslobođenja.

Naglasivši to naslovom narednog poglavlja »Rat je završen a revolucija se nastavlja«, autor je prikazao rad raznovrsnih poslijeratnih organizacija i ustanova, značajnih za poslijeratni razvoj. U rad na obradi te problematike uključuju se mnoge radne organizacije, Gradski muzej Bjelovar i Historijski arhiv, nastavnici pojedinih škola i drugi pojedinci.

Posebni odjeljak u monografiji čine Prilozi. Priloga su zapravo tri: »Povijesni razvoj bjelovarskog kraja od prethistorije do srednjeg vijeka« Božidara Gerića, »Planski razvoj grada Bjelovara i obrada graditeljskog nasljeđa historijske jezgre« mr Ljerke Biondić i »Bibliografija knjiga i članaka o Bjelovaru« mr Vere Humski. Dok prva dva priloga — osobito prvi — imaju znanstveni i specijalistički karakter, treći predstavlja pravu riznicu i poticajni izazov za svakog istraživača. O tom piše i Stjepan Blažeković u predgovoru monografije: »Grad se razvijao u burnom razdoblju naše povijesti, i njegova prošlost još uvijek je nedovoljno istražena i obznanjena. I ova knjiga je pregled prošlosti grada i okolice i poziv za daljnja istraživanja i produbljivanje znanja o tom kraju.« Knjiga je izvrsno opremljena brojnim likovnim priložima, a kazalim imena i mjesta olakšano je snalaženje u knjizi. I na kraju, izražavamo mišljenje da je svesrdna podrška koju su prilikom izrade te knjige dale društveno-političke

i druge organizacije Bjelovara potpuno opravdana, i da je izdavanjem te monografije o Bjelovaru učinjen značajan korak u nastojanju da se današnje stanovništvo Bjelovara upozna s krajem u kojem živi, te da to može pridonijeti boljem razumijevanju privredno-društvenih potreba u budućnosti. Monografija je, svakako, i vrlo koristan prilog historiografiji Hrvatske, jer je radena sa znanstvenim aparatom, te možemo samo poželjeti da takvih monografija bude što više, i da se dalje nadopunjavaju izdavanjem povremenih zbornika radova.

Mira Kolar-Dimitrijević

*THE SARAJEVO TRIAL, vol. I and II, Documentary
Publications, Chapel Hill, 1984*

Profesori slavistike dr *Nikola Pribić* i dr *Elisabeth Pribić* — u suradnji s američkim historičarom i pravnikom drom. *W. A. Dolphom Owingsom*, preveli su na engleski jezik kompletan zapisnik sarajevskog procesa Gavrilu Principu i drugovima. Historijski uvod je iz pera prof. *Owingsa*. To obimno djelo u dvije knjige ima podnaslov »The Monumental Story of the Assassination that began World War I«. Riječ je o prijevodu provjerenog i najpouzdanijeg teksta cijelog procesa, koji je na srpsko-hrvatskom jeziku god. 1954. objavio prof. *Vojislav Bogićević* pod naslovom »Sarajevski proces«. Taj tekst — rezultat dugogodišnjeg temeljitog istraživanja — naša historiografija smatra vjerodostojnim i svakako pouzdanijim od njemačke i francuske verzije koje su objavljene još 1918, odnosno 1930. god.

Potreba za engleskim prijevodom pokazala se zbog ponavljanih iskrivljenih shvaćanja o sarajevskom atentatu u zapadnom svijetu, kao npr. da je vlada Kraljevine Srbije planirala ubistvo nadvojvode. Nedavno, god. 1984. npr., austrijska je televizija slično govorila, a akademika *Vasu Čubrilovića*, s kojim je vodila intervju, najavila kao — jedinog »Još živog ubojicu«. Baš u smislu obaranja takvih shvaćanja značajan je uvodni tekst profesora *Owingsa*, koji ubuduće nijedan strani historičar i istraživač prvoga svjetskog rata neće smjeti mimoći.

Knjige su popraćene zanimljivim ilustrativnim materijalom, od kojeg je ponešto prvi put objavljeno. Iako su oba toma solidno i skladno opremljena, ipak ima nedostataka u dijakritičkim znakovima naših imena ili termina, a i u nekim transkripcijama — što je samo dokaz da se izdavač našao pred teškim zadatkom.

Branka Pribić